

**Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej
z dnia**
w sprawie ustanowienia roku 2018 Rokiem Polskiej Geografii

Z okazji przypadającej 100 rocznicy powstania Polskiego Towarzystwa Geograficznego Sejm Rzeczypospolitej Polskiej ustanawia rok 2018 Rokiem Polskiej Geografii. Setna rocznica utworzenia Polskiego Towarzystwa Geograficznego wiąże się z historyczną datą odzyskania przez Polskę niepodległości. Geografowie polscy wnieśli wielki wkład w odbudowę i scalenie państwa polskiego, podzielonego pomiędzy państwa zaborcze. Tworzone wówczas mapy i inne opracowania geograficzne pozwalały na określenie terytorium kraju poprzez poznanie jego struktur przyrodniczych i społeczno-gospodarczych, jak też rozbudzały świadomość społeczną. Wydany jeszcze w 1916 roku przez Profesora Eugeniusza Romera Geograficzno-Statystyczny Atlas Polski był podstawowym materiałem źródłowym przy ustalaniu granic państwa po I wojnie światowej.

W ostatnim stuleciu geografowie polscy cieszyli się wielkim uznaniem, ze względu na wagę i przydatność swoich badań w życiu społecznym i gospodarce narodowej, w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz ochronie środowiska i krajobrazu. Równocześnie środowisko geografów, w tym szczególnie Polskie Towarzystwo Geograficzne, w całej swej historii miało nie tylko naukowy charakter, ale także silną tradycję obywatelską, społeczną i patriotyczną. Za swój patriotyzm i przywiązanie do Polski geografowie płacili najwyższą cenę.

Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, doceniając wkład geografów w budowę niepodległego państwa polskiego, w tym poznanie i określenie jego terytorium, ogłasza rok 2018 Rokiem Polskiej Geografii.

UZASADNIENIE

Setna rocznica utworzenia Polskiego Towarzystwa Geograficznego (PTG) nieprzypadkowo zbiega się z rocznicą odzyskania polskiej niepodległości. Wskazuje to na silne i autentyczne związki geografii z państwowością. Państwo nie może istnieć bez własnego terytorium – wyrasta w procesie historycznym w określonym miejscu przestrzeni

geograficznej. Definiują je granice geograficzne, jak też przestrzenne struktury przyrodnicze, społeczno-gospodarcze i kulturowe. Zagadnienia te są domeną badań geografów.

Geografia polska szczyci się wielowiekową i chlubną tradycją. Już w 1494 r. na Akademii Krakowskiej rozpoczęto regularne wykłady z geografii. Wyprzedziliśmy w tym zakresie uniwersytety niemieckie i wiedeński, gdzie zajęcia takie zaczęły się dopiero po 1500 r. Jako pierwsi prowadziliśmy badania naukowe w Europie Wschodniej. Szczególnie wysoki poziom reprezentowała polska kartografia. Rozwoju nauk geograficznych nie zahamowały rozbiory. W 1849 r. w Uniwersytecie Jagiellońskim powstała druga na świecie (po berlińskiej) Katedra Geografii, kierowana przez Wincentego Pola, który był także wybitnym polskim poetą. W drugiej połowie XIX w. geografia stała się odrębną dyscypliną nauczania uniwersyteckiego. Odgrywała ona ważną rolę w kształtowaniu postawy patriotycznej Polaków. Na początku XX w. geografia stanowiła prężną i rozwijającą się dziedzinę polskiej nauki i kultury, którą coraz bardziej dostrzegano i szanowano na świecie.

Aplikacyjny charakter wielu badań geograficznych sprawił, że uzyskiwane wyniki wzbudzały coraz większe zainteresowanie niepodległościowych działaczy gospodarczych, społecznych i politycznych. Polacy aktywnie uczestniczyli też w eksploracji nieznanymi zakątków Ziemi, odnosząc w tym zakresie duże sukcesy. Świadectwem tego są rozsiane na całym świecie nazwy obiektów geograficznych pochodzących od Polaków.

Wielowiekowa aktywność kolejnych pokoleń geografów formowała świadomość geograficzną, społeczną i narodową oraz tym samym sprzyjała podtrzymywaniu dążeń niepodległościowych. W znacznej mierze to dzięki znajomości geografii, Polacy byli mentalnie przygotowani do podejmowania ważnych inicjatyw społeczno-gospodarczych w obszarze nowej Polski międzywojennej. W ostatnich latach niewoli narodowej objawiły się wybitne osobowości, które miały później odegrać ważną rolę w kształtowaniu polskiej przestrzeni, gospodarki, nauki i kultury. Byli to m. in. Profesorowie Eugeniusz Romer, Stanisław Lencewicz, Stanisław Pawłowski, Ludomir Sawicki, Jerzy Smoleński oraz Antoni Sujkowski. Właśnie oni i ich uczniowie zdecydowali o kształcie i międzynarodowej randze geografii polskiej w latach następnych, już po odzyskaniu przez Polskę niepodległości.

Swoją aktywnością naukową, dydaktyczną i organizacyjną na początku XX w. geografowie kształtowali świadomość społeczeństwa, aby przygotować je do właściwego wykorzystania potencjału przestrzeni geograficznej Polski po odzyskaniu niepodległości. Geografowie polscy jeszcze przed I wojną światową podjęli trud zbadania i wyjaśnienia związków i procesów przestrzennych, co służyło zrównoważonemu wykorzystaniu zasobów przyrodniczych i kulturowych Polski. Wielkim wydarzeniem nie tylko naukowym, ale i politycznym było ukazanie się w 1916 r. Atlasu Geograficzno-Statystycznego autorstwa wspomnianego wybitnego polskiego geografa Profesora Eugeniusza Romera. Atlas przedstawiał zjawiska w przestrzeni obejmującej granice Rzeczypospolitej z 1772 r. Ukazywał struktury fizycznogeograficzne (geomorfologiczne, klimatyczne, hydrograficzne, itd.) oraz społeczno-gospodarcze (geografia ludności, osadnictwa, etniczna, transportu, przemysłu, rolnictwa itd.) dla terenów, które stały się podstawą do utworzenia państwa polskiego w

1918 r. Pomimo sprzeciwu zaborców, został on włączony do oficjalnych materiałów na Konferencję Pokojową w Paryżu (1919-1920). Odegrał on niezwykle ważną rolę podczas dyskusji nad delimitacją granic państwa polskiego.

Wobec restrykcyjnych przepisów władz zaborczych niemożliwe było powołanie w ziemiach Rzeczypospolitej organizacji naukowych. Pierwsze stowarzyszenie: Towarzystwo Tatrzańskie, zrzeszające m. in. wielu geografów, powstało w Krakowie w 1873 r. W 1906 r. utworzono Polskie Towarzystwo Krajoznawcze, które odegrało ważną rolę w rozwoju świadomości geograficznej i patriotycznej Polaków, zwłaszcza młodzieży. W tworzeniu PTK aktywnie uczestniczyli geografowie z różnych części Polski, zwłaszcza Wacław Nałkowski i Ludomir Sawicki.

W XIX w. towarzystwa geograficzne funkcjonowały w kilku krajach europejskich. Ich siedziby mieściły się w Paryżu (od 1821), Berlinie (1828), Londynie (1830), Sankt Petersburgu (1845) i Wiedniu (1856). W XIX w. pojawiły się pierwsze próby zjednoczenia polskich geografów poprzez stworzenie odpowiedniego towarzystwa. Inicjatywę taką wysunął w 1881 r. Wacław Nałkowski. Jednak sytuacja polityczna na ziemiach polskich sprawiła, że rozmowy na ten temat podjęto dopiero pod koniec 1917 r.

Polskie Towarzystwo Geograficzne zostało założone 27 stycznia 1918 r. i od zarania swego istnienia aktywnie zaangażowało się w dzieło tworzenia niepodległego Państwa Polskiego oraz odbudowy państwowości polskiej. Wśród założycieli PTG byli m.in. Profesorowie Uniwersytetów Warszawskiego i Jagiellońskiego oraz Szkoły Głównej Handlowej: Stanisław Lencewicz, Jan Lewiński, Jerzy Loth, Bolesław Olszewicz, Stanisław Poniatowski i Ludomir Sawicki – wybitni polscy uczeni i wielcy patrioci. Głównym celem organizacyjnym było zjednoczenie środowiska geografów, których pełna współpraca była dotychczas niemożliwa z powodu rozbiorów i ponadwiekowej niewoli.

Po zakończeniu I wojny światowej pojawiły się prace, kreślące zadania geografii w procesie integracji ziem polskich. Głównym celem naukowym było jak najrzetelniejsze zbadanie naszych ziem pod względem fizyczno-geograficznym i społeczno-gospodarczym, w tym dla potrzeb gospodarki narodowej oraz efektywnego i racjonalnego rozwoju kraju. Między innymi doprowadzono do ujednoczenia nazewnictwa geograficznego, a pierwsze plany zagospodarowania przestrzennego tworzyli geografowie. Geografowie wykazywali wielkie zaangażowanie w procesie rozwoju społeczno-gospodarczego Polski i likwidacji przestrzennych kontrastów wynikających z wieloletniego podziału ziem Rzeczypospolitej między trzy państwa zaborcze.

Za wielki sukces polskiej geografii tego okresu można uznać wkład w rozwój patriotyzmu w społeczeństwie, w tym zwłaszcza wśród młodzieży. Opracowano szereg oficjalnych dokumentów dotyczących roli geografii w „ogólnym wychowaniu narodowym i państwowym” (te i następane cytaty m.in. z prac S. Pawłowskiego i innych wybitnych geografów). Wielokrotnie zwracano uwagę na konieczność wykształcenia w społeczeństwie „zmysłu geograficznego”. Podkreślano rangę „kultury geograficznej”, bez której trudno jest zrozumieć „cały szereg zagadnień obywatela państwowego i obywatela światowego”.

Wreszcie zwracano uwagę na fakt, że „nauka geografii [w szkole] jest przede wszystkim nauką obywatelską”.

Towarzystwo w całej swej historii było stowarzyszeniem nie tylko naukowym, ale również o silnej tradycji obywatelskiej, społecznej i patriotycznej. Motyw patriotyczny zadomowił się w polskiej geografii na długie lata. Efekty tego ujawniły się szczególnie w latach II wojny światowej. Początkowo przejawiało się to m.in. w ukazywaniu antypolskiego charakteru niemieckich i sowieckich podręczników geografii oraz w manifestacyjnych Zjazdach Zrzeszenia Polskich Nauczycieli Geografii, podkreślających polski charakter Gdańska i Śląska. W różnych okresach dziejowych PTG i geografowie polscy uświadamiali Polakom, jak ważną rolę w życiu gospodarczym, społecznym i kulturalnym odgrywa szeroko rozumiana kultura geograficzna. Obok historii i polonistyki to właśnie geografia stanowiła główne ogniwo wychowania patriotycznego wielu pokoleń młodzieży polskiej.

Geografia znalazła się w grupie tych nauk, które uznano za szczególnie niebezpieczne dla III Rzeszy. Geografowie stanowili tę część polskiej inteligencji, przeciw której w pierwszej kolejności skierowała się nienawiść okupantów niemieckich. W dniu 6 listopada 1939 r. w ramach Sonderaktion Krakau Niemcy wywieźli do obozu koncentracyjnego Sachsenhausen blisko 200 profesorów Uniwersytetu Jagiellońskiego, wśród których było pięciu geografów. Trzech spośród nich zginęło (J. Smoleński, W. Ormicki, W. Winid).

Szczególnie w tym czasie członkowie PTG w różny sposób walczyli o zachowanie w społeczeństwie ducha polskości. Odbywały się tajne zebrania Towarzystwa połączone z odczytami lub dyskusją naukową nad przyszłością geografii i kraju (Warszawa, Kraków). Członkowie Towarzystwa walczyli z wrogiem niemieckim i sowieckim na polu walki, ale również na niwie naukowej, publikując różne opracowania w wydawnictwach konspiracyjnych, np. Armii Krajowej (m. in. seria wydawnicza Ziemię powracające. Obraz geograficzno-gospodarczy, J. Dylak, M. Czeakańska, A. Wrzosek, 1942-1943). Angażowano się w tajne nauczanie na poziomie uniwersyteckim i szkolnym. Prowadzono je nawet w ekstremalnie trudnych warunkach, w obozach koncentracyjnych, łagrach czy oflagach i stalagach. Pracowano, choć zdawano sobie sprawę, że ujawnienie takiej działalności grozi śmiercią. Pełniono odpowiedzialne funkcje w Państwie Podziemnym i w Armii Krajowej (m. in. w utworzonym w 1943 r. Szefostwie Służby Geograficznej KG AK o kryptonimie „Schronisko”). Geografowie uczestniczyli też w pracach przygotowujących stanowisko Polski odnośnie spodziewanych po wojnie zmian granic państwowych (E. Romer, S. Leszczycki, S. Pietkiewicz, E. Rühle, J. Szaflarski, A. Wrzosek). Na zlecenie Delegatury Rządu RP na Kraj opracowano zasady zasiedlenia przyszłych terenów zachodnich (m. in. A. Wrzosek, 1942).

Wielu członków za manifestowaną postawę geografa-Polaka zapłaciło najwyższą cenę – własne życie. Byli to m. in. Profesorowie: Jerzy Smoleński, Stanisław Pawłowski, Stanisław Lencewicz, Wiktor Ormicki, Walenty Winid, Wanda Rówieńska, Zdzisław Simche, Jakub Stefan Cezak, Adam Gadomski, Julian Stanoch, Franciszek Mączak, Czesław Jaksa Bykowski. Zbrodnie te dokonywały się w niemieckich obozach koncentracyjnych, sowieckich łagrach, podczas publicznych egzekucji. W Katyniu została zamordowana większość kadry oficerskiej

korpusu geografów pracujących w Wojskowym Instytucie Geograficznym, wraz z Jego szefem Jerzym Lewakowskim. Przez cały okres okupacji musiał ukrywać się przed Niemcami prof. Eugeniusz Romer, przewodniczący Towarzystwa Geograficznego we Lwowie. W okresie wojny zmarł z powodu braku lekarstw ciężko chory Prezes PTG Antoni Sujkowski, życie straciło dwóch przewodniczących oddziałów PTG (S. Lencewicz, J. Smoleński) oraz szef Towarzystwa Geograficznego w Poznaniu (S. Pawłowski). Wszyscy byli równocześnie szefami geograficznych placówek uniwersyteckich. Przypomnijmy w tym miejscu wspaniałe słowa docenta UJ Wiktora Ormickiego, który prowadzony na śmierć w obozie Mauthausen Gusen we wrześniu 1941 r. powiedział: Wiem po co mnie wołają. Idę jednak ze spokojem. Idę w tym głębokim przeświadczeniu, że nie ginę na marne, że to wszystko dla Polski.

W okresie powojennym polscy geografowie w nowych warunkach starali się najlepiej dbać o rozwijanie i upowszechnianie swej dyscypliny naukowej, jak też o rozwój kraju. Nie zawsze jednak tworzone koncepcje – oparte na obiektywnych, naukowych przesłankach, jak też zalecenia i rekomendacje, a nawet ostrzeżenia związane z negatywnymi procesami przyrodniczymi, społecznymi i gospodarczymi, były wysłuchiwane i wykorzystywane przez decydentów. Geografowie szczególnie silnie włączyli się w proces odbudowy zniszczonych po II wojnie światowej Polski i zagospodarowania tzw. Ziemi Odzyskanych. Brali też udział we wszystkich koncepcjach zagospodarowania przestrzennego kraju (w tym koordynowali dużą część z nich), pracach nad zmianami podziału administracyjnego, prognozowaniu zmian społeczno-gospodarczych, planach ochrony środowiska, itd. Współcześnie aktywnie uczestniczą również w opracowaniu strategii i planów rozwoju na wszystkich szczeblach administracji samorządowej.

Dzięki wybitnym umysłom, nowatorskim koncepcjom i ideom, ale także wytężonej pracy wielu uczonych i społeczników – geografów i członków PTG, wniesiono też znaczący dorobek do geografii światowej (po wojnie m.in. nieżyjący już Profesorowie Tadeusz Bartkowski, Stanisław Berezowski, Zbyszko Chojnicki, Maria Dobrowolska, Jan Dylík, Kazimierz Dziewoński, Rajmund Galon, Alfred Jahn, Maria Kiełczewska-Zaleska, Mieczysław Klimaszewski, Jerzy Kostrowicki, Jerzy Kondracki, Bogumił Krygowski, Antoni Kukliński, Stanisław Leszczycki, Stanisław Liszewski, Henryk Maruszczak, Ludwik Straszewicz, Józef Szaflarski, Tadeusz Wilgat, Antoni Wrzosek i wielu innych). Pomimo „żelaznej kurtyny”, polscy geografowie z sukcesem rozwijali współpracę międzynarodową, w tym z krajami zachodnimi.

Na szczególną uwagę zasługuje fakt, że Polska stała się centralnym miejscem spotkań geografów świata wschodniego i zachodniego. Miarą uznania na arenie międzynarodowej był wybór jedyne jak dotąd Polaka, Profesora Stanisława Leszczyckiego, na Przewodniczącego Międzynarodowej Unii Geograficznej (MUG; 1968-1972). Polska geografia cieszyła się też wielkim uznaniem za granicą w okresie międzywojennym. Doniosłym sukcesem międzynarodowym zakończył się zorganizowany w 1934 r. w Warszawie XIV Kongres MUG, pod Honorowym Patronatem Marszałka Józefa Piłsudskiego i Prezydenta RP Ignacego Mościckiego. Przed II wojną światową Wiceprzewodniczącymi MUG byli

Profesorowie Eugeniusz Romer (1928-1938 i 1946-1949) oraz Stanisław Pawłowski (1938-1939).

Współcześnie, obchodzące stulecie swojej działalności Polskie Towarzystwo Geograficzne jest największą organizacją naukowo-zawodową i społeczną geografów, skupiającą przedstawicieli wszystkich subdyscyplin i specjalności geograficznych. Działalność częstokroć wykracza poza tradycyjnie rozumianą geografę, integrując także badaczy i miłośników pokrewnych dziedzin: ochrony środowiska i gospodarki przestrzennej, a także geologii, botaniki, ekonomii, socjologii, historii, architektury i urbanistyki.

Geografowie uczestniczą i koordynują szereg przedsięwzięć, mających znaczenie dla nauki i rozwoju kraju. Taką rolę pełniły między innymi opracowane w Instytucie Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN dwa atlasy narodowe: Narodowy Atlas Polski (1973-1978) oraz Atlas Rzeczypospolitej Polskiej (1993-1997). Trwają prace koncepcyjne nad kolejnym, który mógłby być wydany z okazji odzyskania rocznicy niepodległości i stanowić doskonałe podsumowanie i syntezę nie tylko ostatniego stulecia istnienia Państwa Polskiego i jego terytorium.

Współcześnie przed geografą stoją olbrzymie wyzwania, związane nie tylko z naukowym poznaniem kraju, ale też edukacją i kształtowaniem świadomości społecznej. Geografia jest bowiem nauką interdyscyplinarną i obok historii należy do szczególnych dziedzin nauki wyodrębnianych nie na podstawie przedmiotu badania, ale ze względu na sposób poznania świata i środowiska życia człowieka. Człowiek ten, pozbawiony wiedzy geograficznej i historycznej, nie jest w stanie odpowiedzieć sobie na podstawowe pytania dotyczące swojego miejsca na Ziemi. Geografia przychodzi tu z pomocą, wyjaśniając istotę funkcjonowania złożonych systemów przyrodniczych i społeczno-gospodarczych, umiejscowionych w czasie i przestrzeni. Jest to fundamentalne dla rozwoju świadomości terytorialnej i osobowości człowieka w duchu wartości cywilizacyjnych, obywatelskich i patriotycznych. Dlatego też wychowanie geograficzne odegrało wielką rolę w procesie odrodzenia i odbudowy Polski w czasach historycznych. Może też współcześnie przyczynić się do budowy silnego i sprawnego Państwa polskiego, opartego na zrównoważonym wykorzystaniu zasobów kraju i potencjale ludzkim.

Stulecie Polskiego Towarzystwa Geograficznego w 2018 r. jest zatem dobrą okazją do przypomnienia chlubnej tradycji geografii w Polsce i przywołania jej największych osiągnięć. Jest też dobrym momentem do zastanowienia się, jak wobec wyzwań przyszłości odpowiedzialnie i efektywnie organizować wspólnotę geografów, ale także wszystkich dziedzin nauki i kultury, związanych z badaniem i kształtowaniem terytorium kraju.

Obchodom jubileuszowym planuje się nadać uroczysty i podniosły charakter. Przewidywane są specjalne okolicznościowe konferencje, w tym jubileuszowy Zjazd Polskiego Towarzystwa Geograficznego w Warszawie w styczniu 2018 r., liczne wystawy oraz specjalne wydawnictwa. Podkreśleniem rangi wydarzenia jest uchwała Komitetu Nauk Geograficznych Polskiej Akademii Nauk z 2015 r. o uznaniu Roku Jubileuszowego 2018 „Rokiem Polskiej Geografii”. Kalendarz uroczystości rozpoczyna się już w czerwcu 2016 r.

prestżową Wystawą ilustrującą tradycje polskiej geografii i polską Konferencją Geograficzną w Paryżu w Stacji Naukowej Polskiej Akademii Nauk, co ma podkreślić, że geografia polska wnosi własne, narodowe idee i koncepcje także do wspólnoty europejskiej. Honorowy Patronat nad Wystawą i Konferencją objęli Ambasador RP w Paryżu Andrzej Byrt oraz Rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego prof. dr hab. med. Wojciech Nowak.

Stulecie PTG i związany z tym Rok Polskiej Geografii 2018 będzie zatem doskonałą okazją do pogłębienia współpracy wielu środowisk, nie tylko geograficznych oraz czas na spotkania w formule integracji. Pragniemy, aby Jubileusz odbywał się godnie, z podkreśleniem rangi Towarzystwa i polskiej geografii. Należy wyrazić nadzieję, że to wyjątkowe wydarzenie pozwoli geografii polskiej zająć należne jej miejsce w świadomości społecznej i życiu kraju.